

BUKS – Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur

Nr. 70 2025 • Årgang 41 • ISSN online 2446-0648 • www.buks.dk

Ann-Hege L. Waterhouse, Monica Klungland, Kari Carlsen, Hanne Kusk, Herdis Toft og Anne-Brit Soma Reienes

Fornemmelser for materialitet – Fragmentfortellinger fra forskning om materie, materialer, materialitet og skapende prosesser

Resumé

I denne artikkelen utforsker vi materialitet som felles omdreiningspunkt for vår forskning. Gjennom en postkvalitativ tilnærming med fragmentfortellinger fra egne forskerliv søker vi i artikkelen å «sy sammen et lappeteppe» av våre tenkninger og gjøringer knyttet til materialitet og betydninger det kan ha for vår forskning knyttet til barn. Artikkelen er en form for kartlegging og avmerking av elementer som skiller seg ut som viktige i vår forskning i et utstrakt materialitetslandskap. Teoretisk beveger vi oss i posthumane og nymaterielle landskaper med koblinger til poststrukturalisme, prosessfilosofi, antropologi, kunst og estetikk. Med agentiske kutt som visuelle og språklige hendelser fra vår forskning søker vi å skape innsyn og samtidig folde ut noe av kompleksiteten i materialitetsforskning. Artikkelen er også en eksperimentering med artikkelformatet i akademisk kontekst.

*At any rate, it is a question of surrendering to the wood, then following where it leads by connecting operation to a materiality, instead of imposing a form upon a matter...
(Deleuze & Guattari, 1987: 408).*

Nøgleord: barn; kropp; materialer; materialitet; postkvalitativ forskning; responsibility

Vi, kollektivet som forfatter denne teksten, er en gruppe forskere tilknyttet det nordiske forskernettverket *BLÆK* (Børn, Leg, Æstetik og Kunst) og interessegruppen for materialitet. I gruppen bringer vi inn forskjellige perspektiver, teorier, kunnskaper og interesser, men vi har noen felles omdreiningspunkter som knytter oss til tematikker som; barn (0-6 år), lek, estetikk og kunst. Vi kommer fra ulike utdanningsinstitusjoner i Danmark og Norge med forskjellig faglig forankring. Vi har (ut)forsket materialer og materialitet i tenkning og gjøring. «*We are discovering new ways of folding, akin to new envelopments, but we all remain Leibnizian because what always matters is folding, unfolding, refolding*» (Deleuze, 1993: 137). Vi er ikke opptatt av å samle oss om en måte, en tenkning eller ett perspektiv, men vil folde ut materialitet på ulike måter for å undersøke noe av kompleksiteten materialitet kan romme i forskning og skapende prosesser.

Denne artikkelen materialiserer seg gjennom en skapende prosess hvor det å undersøke hva materialitet betyr i vår forskning skrives frem gjennom små fortellinger og fragmenter fra våre forskerliv som agentiske kutt (Barad, 2007). Vi forstår agentiske kutt i denne sammenhengen som øyeblikksbilder, som kutt inn i våre pulserende forskerliv knyttet til materialitet som forskningsinteresse og kunstnerisk praksis. Gjennom kuttene kan vi trenge inn i ulike deler av materialitet som fenomen. «*Different agential cuts produce different phenomena*» (Barad, 2007: 175). Ved å gjøre disse kuttene i lag på lag av forskererfaringer og levd liv undersøker vi våre egne og hverandres fornemmelser for materialitet og skaper sammen nye forståelser av fenomenet. Når øyeblikksbildene fra våre ulike forskerliv settes sammen og vi leser dem gjennom hverandre, oppstår det nye fruktbare spørsmål og svar.

De ulike bidragene i artikkelen har blitt til ut fra en invitasjon til å skrive en kort forskerfortelling knyttet til spørsmålet: *Hva betyr materialitet i din forskning?* Fortellinger som sier noe om hva og hvor i dette utstrakte landskapet av forskning, praksiser, teorier og definisjoner av materialitet vi orienterer etter i vår forskning, og hvordan vi *gjør* materialitet i eget forskningsarbeid forskjellig. Forskerfortellingene tar utgangspunkt i noe praktisk som et materiale, en prosess, et kunstnerisk arbeid, håndverk, kropp, minner, en hendelse og språk, og forskningsteksten skapes gjennom tekst og fotografier.

Vi beveger oss i et postkvalitativt landskap influert av Patti Lathers ytring om at postkvalitativ forskning er «*...an inquiry that might produce different knowledge and produce knowledge differently*» (2013: 65). I det ligger en invitasjon og oppfordring til å utforske ulike måter å forske på for å produsere forskjellig kunnskap. Å skrive for å undersøke (Richardson & St. Pierre, 2008) er en inngang til forskning hvor tekstskepelsen ikke handler om å beskrive forskningsprosesser, funn og resultater, men hvor skrivingen blir til selve metoden for undersøkelsen i samspill med teori, empiri, minnedata, kunstneriske prosesser og materialiteter våre forskerkropper er innvevde i. Å samskrive en artikkel med seks forfattere og ulike perspektiver er for oss en eksperimentering med forskningstekst og en undersøkelse av hvordan vi kan skrive akademiske tekster forskjellig (Honan & Bright, 2016; Myrvold, 2023). Inspirert av artikkelen *Infantmethodologies* (Tesar et al., 2021) forsøker vi gjennom denne teksten å skape en mangefasettert forskningstekst. «*The post qualitative inquirer does not know what to do first and then next and next*» skriver Elisabeth St. Pierre (2018: 604) og viser til Deleuze og Guattaris (2017) oppfordring om å eksperimentere. Denne teksten blir til som et lappeteppes (patchwork) «*...piece by piece construction*» (Deleuze & Guattari, 1987: 554) gjennom en sammenstilling av ulike fragmenter som til sammen folder ut noe av kompleksiteten knyttet til materialitet som forskningsinteresse. En prosess som er

rhizomatisk, utforskende og undersøkende. Deleuze og Guattari skriver om konstruksjonen av lappetepper som uten et senter, men hvor lapper (enheter) settes sammen og samvirker mer som tekstur enn struktur. Med lappeteppemetaforen utforsker vi en ikke-lineær tekst som bryter med den tradisjonelle IMRAD-strukturen (innledning, (teori), metode, resultat, analyse og drøfting) som anvendes i svært mange vitenskapelige artikler. Vi undersøker vårt spørsmål i virkningen av de sammensatte tekstene og den tekstur artikkelen skaper med ulike fortellinger, perspektiver, fotografier og hendelser. Teksten er skrevet frem i «... *an amorphous, nonformal space ...*» (Deleuze & Guattari, 2017: 554) og kan tenkes som en amorf tekst, produsert uten fast struktur, men som likevel fremstår som et helhetlig stykke akademisk skrivearbeid. Teksten er bundet av tidsskriftets invitasjon (som inviterer til anderledesskriving) og rammer, men vi tar oss likevel til rette med vårt artikkelleksperiment drevet av et aktivistønske om å utvide rammene for hvordan vi kan skrive frem og formidle tenkning om forskning gjennom et forskerfellesskap.

We will therefore define the artisan as one who is determined in such a way as to follow a flow of matter, a machinic phylum. The artisan is the itinerant, the ambulant. To follow the flow of matter is to itinerate, to ambulate. It is intuition in action.
(Deleuze & Guattari, 1987: 409)

Etterklang

Av Anne-Brit Soma Reienes

Danser Rebekka Andresen med mine keramiske former «Forsnakkelser mellom språk og kropp». Foto: ABSR

Som kunstner arbeider jeg hovedsakelig med materialbasert kunst. Denne forskerfortellingen springer ut fra min levde posisjon som leirekunstner, forsker og lærer. I mitt fag knyttes materialitet til leirens vesen, bløthet, tørrhet og tyngde. Skitt og søle. Den er jord og kropp, kultur, symbol og søken. Konseptuelt kan kritiske undersøkelser av kontekster for produksjon og herkomst av innhold i glasurer være et mål. Kobling mot kulturer som har vært og som er, utgravninger og utpakning av *the material flow* (Deleuze & Guattari, 1987; Ingold, 2011)

Fortellingen er et utsnitt, en autoetnografisk framskrivning av førspråklige fornemmelser gjennom konkrete praksiser. Den handler om hvordan de skjøre, hvite formene oppstod og om samarbeidet med min datter, Rebekka Andresen, som er samtidsdanser. Hennes intra-ageringer (Barad, 2007) med plastisk leire (*Embodied imprint*, 2018) og hard keramikk utvider tankefeltet mitt. I teksten kobler jeg meg på hennes erfaring med begrepet *etterklang*, som akse. *Forsnakkelser*, verket jeg skal fortelle om, springer ut fra den *etterklengen* som jeg åpner for i min intuitive og intensjonelle samhandling med materialet.

Hva kommer til syne gjennom mine verk, hvilke tilblivelser trer fram for andres blikk gjennom materialet? Modellerer jeg et språk gjennom leire og skriver om det? Henter inn teorier som *er* om noe som *er*? Min undring over hvordan materialbasert samtidskunsthåndverk kan kobles til teorier om materialitet som begrep og fenomen knitrer, knirker og dirrer. Post-teorier fra ulike disipliner sildrer gjennom mine leireartikulasjoner.

Forsnakkelser kommer etter flere år der jeg modellerer fliser med relieff og setter dem sammen til keramiske vegger i stort format. Over flaten modellerer jeg linjespill og fester flatklemte leirepølser til overflaten som skrift over ark. En dag oppstår en bestemt fornemmelse av at linjene skal bevege seg ut av flaten og modelleres friere, være lekende i rom. Jeg tar leire med ut. Det er sommer. Jeg trekker pusten dypt. Øyeblikket som oppstår, er intenst. Fingrene løper av gårde med sin haptiske persepsjon (Ingold, 2018), plukker, napper og river små biter av leire fra en større klump. Formulerer og tegner linjer i leire på arbeidsplaten og opp i rom, helt til formene ligner tegn fra et språk ingen kan tyde, men oppleve gjennom sansene. Det skjer fort. Jeg blir lattermild og kaller dem forsnakkelser. Jeg modellerer videre i dette nye språket, og når dagen er over, har jeg laget syv former. De er frie og lekne. De er seg selv nok og jeg gjentar prosessen. I utstillingsrommet får ni forsnakkelser plass på en dypgrønn vegg. Folk som kommer på utstillingen *Under månen* (2021) sier formene ligner samiske eller kinesiske tegn, gråhvite former du finner i strandkanten eller i skogen. Fiskeskjellet. Knokler fra en sau. Et språk fra et sted ingen har vært. Terra inkognito. De er (Calvino 1992) usynlige byer. Dette allmennmenneskelige forbløffer meg, forsnakkelsene vekker rester av alt, rommet formene fyller både snakker og inviterer. Alt som er drømmer, som er tidsaldre og materie. I sin keramiske hardhet inviterer de det håndgripelige og ukjente, som noe som puster og berører.

Etterklang er danserens øvelse, en rutine der hun danser ut rester av gjennomstrømminger, inntrykk og avtrykk. En del av samtidsdanserens utdanning er å bli kjent med begrepet etterklang. Å danse ut det kroppen samler opp gjennom døgn med studier og liv. Poesien i begrepet er fattbar, den er overførbar til måten *forsnakkelser* er bygget opp på. En synliggjøring av det som allerede finnes ... spontanskraft ... Jeg ser hun nærmer seg objektene. Griper dem. Hun undersøker måter å holde de skjøre formene mot kroppen. Begrepet etterklang dukker opp i meg. Det blir en metafor for mine språkliggjøringer gjennom leire, mine materialbaserte artikuleringer. Danseren forbinder og kobler seg til formen. Heiser den forsiktig opp med myke armer og senker den langsomt ned, bak hodet, og lar den hvile øverst mot ryggstavlen. Dette irreversible, stive, lettknuselige og skjøre objektet, så langt borte fra den plastiske, uknuselige og formbare, dansbare leiren. Som skjelett utenpå muskler og hud. Som en tvilling, en vinge, en mytisk figur og et rituellet objekt. Å fange etterklang i leire, er kanskje å finne tegn for kroppslige tilstander gjennom intuitiv modellering. Jeg kan ikke tie. Jeg skriver for å oppdage det jeg ikke vet. Jeg modellerer min væren i verden med jord.

Jumping, first of all an elemental part of running, constitutes the second bodily pleasure after breathing, after the rituals of early childhood and the joy of our first steps.
(Serres, 2018: 316).

»Hey, min mormors mave er en trampolin!«
Brug af metaforer og animisme i legeprocesser
Av Herdis Toft

Hvad sker der i legeprocesser? Som fx denne: En voksen ligger på ryggen og en legetøjsfigur, som et barn holder i hånden, hopper op og ned på den voksnes mave. Barnet vender sig mod de andre børn og udbryder: »Hey, min mormors mave er en trampolin!«.

Erkendelsen af, at non-humane *materialiteter* fysisk og mentalt sammenfletter sig med de humane gennem sympoetiske, samskabende processer i fletværk gør os opmærksomme på, hvordan de fortsætter med at flette og filtrere sig sammen og forbinde sig med andre materialiteter i et uendeligt *flux*. Men flux-oplevelsen rejser paradoksalt nok et behov for at analytisk fordybe sig i, hvad der sker i en konkret praksis, for eksempel ved at spørge: Hvordan kan det æstetiske begreb om *metaforer i brug* afdække en underliggende *animisme* i mindre børns legekulturelle praksis?

Animismeforestillinger kendes fra klassisk folkloristik (eventyr, myter, fabler m.v.) og udviklingspsykologi (Piaget, 1923), og re-fortolkes nu i et nymaterialistisk perspektiv (Haraway 2016; Ingold 2000). Det har ført mig frem til den hypotese, at nye metaforer opstår i sproget, når der i leg sker en æstetisk sammenfiltrering af materialiteter, som for eksempel af human krop og figurativt og non-figurativt legetøj og rumlige elementer som vægge, gulve, trampoliner osv. Videre, at denne metaforisering, er et af særkenderne ved børns animistiske legekultur. Og videre endnu: at brug af metaforer/animisme kendes hos både voksne og børn, og altså ikke er en hverken primitiv eller barnagtig måde at opleve verden på, men snarere en mulig vej til at overkomme den dualistiske tænkning, som både globalt og mentalt truer økosystemerne. Som så ofte før set, så begynder det hos børnene og fremtræder tydeligst i deres leg.

Når vi undersøger en legeproces, kan vi ikke blot benævne samskabende legedeltagere ved deres hverdagslige navne. I leg fiktioniseres alle navne og betegnelser, hvorfor vi må vende os mod æstetisk teori for at få greb på processen. Figurbegrebet byder sig til. Lad os kalde humane figurer som fx børn for *figuranter* og non-humane figurer som fx Spiderman eller en trampolin for *figuriner* for at understrege, at dette er leg, dette er en intra-aktion, hvor ingen af deltagerne agerer solo, men alle agerer i samspil med hinanden. Som legeprocessen skrider frem ser vi, hvordan det ikke er muligt at opretholde den analytiske skelnen mellem forskellige slags figurer, men forsøget på alligevel at gøre det kan føre til ny erkendelse af legens æstetiske væsen.

Figuriner (ofte i form af statuetter eller såkaldte legetøjsfigurer) er tredimensionelle figurer, der 'forestiller' og navngives som legedeltagere, sådan som vi fx kender det med såkaldte legetøjsfigurer som Spiderman og Monster High-dukker. I det følgende opsummerer jeg, hvor kompliceret et fletværk, der er tale om i eksemplet ovenfor:

- Det er sommer. *Figuranten* 'mormor' ligger helt stille på ryggen på legescenen 'en græsplæne', mens *figuranterne* 'børnebørn' leger ivrigt rundt om hende.
- I hænderne holder to af 'børnebørns'-*figuranterne* nogle *figuriner*, der er navngivet som 'Spiderman' og 'Superman'.
- En tredje af 'børnebørns'-*figuranterne* er 'klædt ud' som en *figurine*, der er navngivet 'Wonder Woman', og som holder en *figurine*, navngivet som 'Draculaura', i hånden.

- En fjerde 'børnebørns'-*figurant* holder med den ene hånd en *figurine*, der er navngivet 'Tornerose', som holder en *figurine*, navngivet som 'den magiske tryllestav', der holdes af *figurinen* 'Tornerose's hånd, der holdes af *figurantens* anden hånd.
- I løbet af legeprocessen hopper *figurinen* 'Draculaura' op på *figuranten* 'mormors' mave, og bliver ved med at hoppe højere og højere, alt mens 'mormors' mave også hopper op og ned.
- *Figuranten* udklædt som 'Wonder Woman' bliver barnebarnet, der jublende råber til alt og alle og enhver på græsplænen: »*Hey, min mormors mave er en trampolin!*«.
- Snart ophører alle former for scenografi og koreografi, idet alle – figuranter såvel som figuriner – går i gang med at bruge mormors mave som 'trampolin'.
- Legen afbrydes, da 'mormor' rejser sig op som mormor, hvorefter 'børnebørnene' som børn løber hen til en nedgravet trampolin-*figurine* i hjørnet af græsplænen, og hopper rundt i en kaotisk sammenfiltrering af humane og non-humane materialiteter.

Brug af metaforer i legeprocesser knytter sig ofte til en navngivningspraksis: Nu siger vi, at du er Spiderman, og så er jeg Wonder Woman, og så kommer Tornerose og ... Denne udsigen, denne metakommunikation, disse metaforer, denne form for animisme illustrerer, hvordan livet – og legeprocessen – folder sig ud som «*...field of relationships within which different beings emerge with their particular forms, capacities and dispositions*» (Ingold 2000: 145). Animisme, her konkretiseret gennem brug af metaforer, er et sprogligt/lingvistisk/kognitivt udtryk for, at relationer mellem humane og non-humane legedeltagere grundlæggende er baseret på *lighed* – fx på lighed mellem en human mave og en non-human trampolin, fx på lighed mellem figuranter og figuriner i eksemplet her. Der er ingen skarp adskillelse mellem disse, de bidrager hver især til, at legen som proces kan igangsættes og udvikle sig.

Legeprocesser er af æstetisk karakter, og de er i dybeste forstand demokratiske – set i et performance-perspektiv (Rancièrè 2006; Toft & Rüssellbæk Hansen 2017; Toft 2021).

Matter, like meaning, is not an individually articulated or static entity. Matter is not little bits of nature, or a blank slate, surface, or site passively awaiting signification; nor is it an uncontested ground for scientific, feminist, or Marxist theories. Matter is not a support, location, referent, or source of sustainability for discourse. Matter is not immutable or passive. It does not require the mark of an external force like culture or history to complete it. Matter is always already an ongoing historicity.
(Barad, 2003: 821).

Lin(jer) på lin

Av Monica Klungland

Broderte lin(jer) på lin realisert i respons til vakkert tekstil av lin, realisert i respons mellom henderes bevegelser og veven, realisert som respons til spoler med vakkert lingarn.

Foto: Monica Klungland

I mitt studio, et lyst og trivelig rom med takvinduer i loftsetasjen i eget hjem, står spoler med veggarn i ulike kvaliteter fint stilt opp på reolen. Blant disse finnes spoler med ettråds, tynt bleket lingarn som jeg har funnet i en restekasse fra et nedlagt veveri. Det tynne, hvite lingarnet har stått på hyllen i flere år, og jeg har tenkt at jeg en dag vil bruke det til noe vakkert. Jeg har holdt spolene i hånden, og fingrene har følt garnet. Det sterke, skarpe og blanke garnet skulle få komme til sin rett i veven min.

Spolene med lingarn er materiale (av) materie. Materie forstått som et dynamisk uttrykk for, eller artikulering av, verdens intra-aktive tilblivelse (Barad, 2007: 392). Intra-aktiv tilblivelse betyr at ikke noe eksisterer forut for skapende hendelser. Spolene er ikke gjenstander eller materialer som er avgrenset fra og uavhengig av sin historie. De har blitt til og har fått betydning i en performativ, verdensskapende praksis, i en tekstilindustri som ikke lengre er liv laget i Norge, og nå står de i mitt studio og åpner for nye muligheter

I min vevepraksis lager jeg ofte bruksting som kan pryde hjemmet eller gis bort som gaver. I min forskerpraksis undersøker jeg kunsthøgskolepraksis. Jeg argumenterer for at styrken ligger i det vi ennå ikke vet (Klungland, 2021: 167), det som kan bli, men som vi ikke kan forutse.

Min kunstfagdidaktiske forskning sammen med barn ble til inspirasjon i møtet med de vakre spolene med lin. Jeg skulle ikke lage noe bestemt, annet enn vakkert tekstil av lin.

Det var ikke uten motstand, men i responser mellom garnet og meg kom veven omsider opp, og skyttelen i gang. Det tynne, hvite lingarnet filtret seg med min forskning, og åpnet seg mot min respons: «*The very nature of materiality is entanglement. Matter itself is always open to, or rather entangled with, the 'Other'*» (Barad, 2007: 393). I denne sammenfiltringen var garnet og jeg tett forbundet i en håndverkspraksis med etablerte og tradisjonsrike handlemåter, på samme tid som det var ubestemt hvordan akkurat denne veveprosessen ville spinnes ut.

Tankene vandret mens den rytmiske veveaktiviteten foregikk. Det var så utrolig fint tekstil som vokste frem. Gjennomsiktig. De tynne, tynne trådene i renning og innslag. Jeg kunne se gjennom tekstilet, og se rikdommen i rullen som vokste. Flere meter med lin som ble til i bevegelsene mine med veven og garnet. Tekstil som kunne brukes til noe, men som ikke var bestemt til bruk.

Det ligger lag av etikk i materielle tilblivelser (Barad, 2007 s. 391). Mennesker og annen materie er alltid og allerede ansvarlige til den eller det vi er sammenfiltret med (Barad, 2007: 393). Mine bevegelser med skyttelen var respons til renningen i veven, og det nydelige, sarte tekstilet var respons til mine bevegelser: «*Responsibility – the ability to respond to the other (...)*» (Barad, 2007: 392). Evne til respons er ikke forbeholdt mennesker. Det er et kjennetegn ved materialitet.

Det slo meg helt plutselig mens jeg satt i veven. Jeg vil brodere linjer på tekstilet. Linjer på lin. Helt enkle kontursting, og linjer som følger hverandre. En enkel linje som følger på neste linje. La linjene bli til som respons til hverandre. La broderiet bli noe jeg kan hvile i, bare la linje følge linje og se hva som skjer. Tittelen sto klart for meg, (lin)jer på lin. Det jeg ennå ikke visste, det som kunne bli, men som jeg ikke kunne forutse, var med ett realisert: «*Intra-actions effect what 's real and what 's possible, as some things come to matter and others are excluded, as possibilities are opened up and other foreclosed*» (Barad, 2007: 393). Tanken om lin(jer) på lin var realisert i en intra-aksjon hvor mangfoldet av sammenfiltrede relasjoner ble dannet på nytt (Barad, 2007: 393-394), og nye muligheter for handling og ansvarlighet åpner seg når nålen stikkes i det nydelige tekstilet og de første konturstingene tegnes.

Min forskning sammen med barn (Klungland, 2021; Liene & Klungland, 2023) inspirerte skapelsen av lin(jer) på lin. Realiseringen av lin(jer) på lin åpner nye muligheter for handling og ansvarlighet for meg som forsker og underviser i faget kunst og håndverk. Jeg skaper formidlingsfelleskap for studenter, som siden skal skape kunstmøter og materialmøter for skolebarn og barnehagebarn. Min nærhet til materialet lin, og mine egne erfaringer med det uforutsette og ikke planlagte i den skapende prosessen, filtrer seg sammen med den undervisning jeg gir studentene. I neste runde vil det bli skapt formidlingsfelleskap for barn, med kunst og materialer, som inviterer til gjensidig respons og holder mulighetene åpne for det vi ennå ikke vet.

(...) kunstens tilblivelser er materielle, der de uutgrunnelige kreftene berører og griper inn i livet, der livet blir foldet over seg selv for å omfavne sin kontakt med materialiteten, der alle og enhver utveksler partikler med andre for å bli til noe mer og noe annet enn seg selv.
(Grosz, 2019: 45).

legende æstetiske processer. Turene er inspireret af vandringsperformances, skattejagter og af vandringsbaseret forskning (Truman & Springgay, 2016; 2018). Det er en a-r-t-ografisk undersøgelse (Myhre & Waterhouse, 2023) med udvikling af et forundringskort, som både er et kunstværk, et kunstpædagogisk materiale og et legeredskab.

Den a-r-t-ografiske udforskning er udført i samarbejde med Pia Vinther Dyrby fra Videnskab.dk på vegne af Forskningens Døgn som Uddannelses- og Forskningsministeriet står bag, og collagekunstner Klara Espersen. Vi arbejder kollektivt på tværs af faggrænser i et inspirerende samarbejde omkring kunst, pædagogik og forskning forankret i forskning indenfor kunstpædagogik og legende æstetiske processer. I vores arbejde har vi tegnet, klippet, skrevet og diskuteret. Kunst har potentialer til at ændre vores måder at leve, tænke og føle, og kunst kan skabe bevægelse og forbindelser (Kontturi, 2018). Collageværket vokser frem, forandrer sig og påvirker og påvirkes af vores kunstpædagogiske drøftelser. Kunstværket bliver et forundringskort, som fabulerer over nærmiljøer til alle børnehaver. Når børnehaven syer deres tre knapper på værket, og indtager det med leg bliver det til et unikt værk. På kortet er en rute aftegnet med en klassisk fortællestruktur der lægger op til eventyr og udforskning af hjem-ud-hjem, her med børnehaven, tre stop på en rute og tilbagevenden til børnehaven.

Som legeredskab tages kortet med på tur og inviterer til udforskning og eventyr. De ni ture kan give inspiration til oplevelser undervejs, som synliggøres med filtbrikker som børnene hæfter på kortets knapper i løbet af turen. Samtidig tager turene form efter det, børnene møder og bliver optaget af undervejs. Som kunstpædagogisk redskab inviterer kortet pædagoger til at arbejde med kunst, legende æstetiske processer og forundring. Dette bygger på min afhandling om kunstpædagogik og legende æstetiske processer (Kusk, 2023). Turforslagene er inddelt i tre natur-ture med en økocentrisk tilgang til æstetik (Kusk, 2022), tre skulptur-ture baseret i en kunstpædagogisk tilgang med fokus på kunstnydelse og møder med skulpturer i nærområdet og tre lyd-ture med en legende æstetiske processer, knyttet til lyd. Materialet indeholder et hæfte der introducerer til forundringskort, forundringsture, brikker og til tænkningen bag materialet.

I det a-r-t-ografiske samarbejde omkring materialet skaber vi et materiale, der appellerer til en legende og verdensvendt tilgang til æstetiske processer, hvor børnene selv er undersøgende, udforskende, lydhøre og omsorgsfulde i forhold til omverdenen og materialitet. En del af den pædagogiske tænkning bag materialet er desuden formidlingsfællesskaber omkring oplevelserne på turene, hvor børnene kan dele med andre børn, pædagoger og forældre, hvad de har oplevet. Kortet kan hænges op i børnehaven sammen med fotos, materialer med mere fra turene som inspiration til samtaler, leg og øvrig udforskning. Ruten på kortet kunne også være en visualisering af den a-r-t-ografiske forskningsproces, med legende og eksperimenterende afprøvning af materialer i tilblivelse. Forundringskortets tilblivelse og bevægelse fortsætter i legen, og spiller sammen med de forskellige materielle og immaterielle omgivelser på forundringsturene.

STEDER OG FORTÆLLINGER

Turen giver børnene mulighed for at møde og udforske kunst i nærområdet. På turen er der fokus på skulpturen og dens omgivelser, og børnene får mulighed for at udforske steder og fortællinger om skulpturen og at lege videre med at skabe deres egne steder og fortællinger.

Kom godt i gang

Brug turbeskrivelserne sammen med kortet og brikkerne til at tage på opdagelse i jeres nærmiljø. Turene er bygget op som et klassisk eventyr med en bevægelse mellem hjem-ude-hjem, hvor I drager ud i verden for at opleve og vender hjem med nye erfaringer. Turene indeholder idéer til tre poster. Den første post lægger op til at få gang i sanserne, den anden til udforskning og fordybelse, og den tredje post er et kort stop, hvor I kan lægge mærke til, hvilken inspiration I tager med jer fra turen.

SÅDAN GØR I

1. Vælg en tur, I gerne vil på. Alle turene passer til kortet.
2. Vælg selv en rute og de steder I vil gøre til en post på jeres tur.
3. Gå på opdagelse med inspiration fra turbeskrivelserne.
4. Brug kortet som en legende ramme for turen og brikkerne til at tale om turen og til at sætte på kortet undervejs.
5. Når I er tilbage igen, kan I hænge kortet og brikkerne op, så I kan genkalde jer turen, dele jeres oplevelser og lege videre med inspiration fra turen.

En del af en skulptur-tur, med opfordring til at børnene genkalder sig turen, deres oplevelser og leger videre med inspiration fra turen.

Link til materialet: <https://forsk.dk/laeringsunivers/tag-pa-forundringstur-og-styrk-borns-aestetiske-oplevelser-i-bornehaven>

It matters which stories tell stories, which concepts think concepts. Mathematically, visually, and narratively, it matters which figures figure figures, which systems systematize systems (Haraway, 2016: 101).

Jord og luft – leire og vind

Av Kari Carlsen

Foto: Elisabeth Selmer, Truls Corneliussen og Kari Carlsen

De fire elementene, jord, luft, ild og vann er bejublet og begrublet av mange siden oldtiden. Materielle, kunstneriske og åndelige aspekter og filosofier er beskrevet, utviklet og formidlet med utgangspunkt i disse, og med høyst ulike perspektiver. Enkelte kan synes svermerisk luftige, andre mer jordnære. Hvorfor starter jeg denne korte fortellingen om kulturelle praksiser her?

Fordi mine hjertematerialer er leire og vind, er jord og luft. Mitt pedagogiske og forskningsmessige imperativ i arbeid med 0-6-åringene og deres pedagoger er: Merk verden og lær den å kjenne. Dette er ikke mulig uten kontakt med materialene, med selve materien; fingrenes trykk og leirens plastiske motsvar, håndens grep i dragesnoren og vindens luftige mottrekk.

Mine materialutforskinger, konstruksjonsarbeider og lekende samvær med leire og vind er forankret i barndommens opplevelser og møter med silende sand, vann og jord, med vinden på en strand og bladene som suser av sted og bremses av edderkoppnettet jeg ikke kan se. Disse naturfenomenene jeg opplever, som jeg søker å komme nær og forstå, så jeg kan utvikle mitt håndverk og min kunst, skapende med materialene. Dette er min rikdom som jeg møter barns, studenters og barnehagekollegers egne utforskinger med. Dette er det arsenal av kroppsliggjort kunnskap og lidenskap som gjør meg til lærer, veileder og samspiller, en som inviterer inn til materialmøter, utforskning og refleksjon.

Mitt pedagogiske hjerte ligger i utgangspunktet hos John Dewey og hans *Art as Experience* (1934/2005). Det dunker rytmisk videre sammen med Tim Ingold i *Making* fra 2013 og mange av hans senere skrifter. Mitt handlende samvær med materialene og med naturen omkring meg flettes sammen med Karen Barads fysiske og filosofiske posthumanistiske posisjon blant annet fra 2008, og der posthumanismen tar vare på det menneskelige perspektivet, slik Ann-Hege Lorvik Waterhouse beskriver det i sin avhandling *Materialpoetiske øyeblikk. En a-r-t-ografisk studie av eksperimentelle materialprosesser i barnehagen* (2021). Det handlende, undrende, lærende mennesket er til stede i verden og sammen med verden, men ikke herskende over verden.

Det som starter som gleden over materialene, over leire som lar seg forme av mine hender og over vinden som manifesterer seg som kraft og løfter dragen høyt, og meg litt fra underlaget, blir til erkjennelse av min plass i denne helheten. Ikke bare intellektuelt som økologisk kunnskap, men følt og opplevd – jeg hører sammen med dette, er en del av dette.

Formidling av denne tilhørigheten gjennom formende handling MED materialer skjærper det forskende blikket og interessen for hvordan barn forholder seg til jord, vann, luft og ild; når leire graves opp av grunnen, blandes med vann, tørkes i luft og brennes i ild til keramisk form. Eller når Gazas 11-åring, midt i grå ruiner blant murblokker og fortvilelse bygger en drage sammen med vennene. Vinden i håret og dragen i luften gir glede og håp, gir tilhørighet når ikke noe annet finnes lenger¹.

Med dette utkrystalliseres det estetiske som etiske handlingsmuligheter. Forståelsen av samhandlinger mellom barn og omgivelser, mellom kunstnerisk utøvelse og håndverk som involverer materialer, framstår ikke som ulike sfærer der ansvar for overlevelse hører til en sfære, mens leken, kunsten og kunnskapen hører til andre og de materielle vilkårene til noe tredje. Det materielt tilstedeværende, forståelser av hva dette gjør og betyr i samspill med oss, og ansvaret for verden filtes sammen i Barads ethico-onto-epistem-ology (2007, side 90). Dette gir oss som forskere et etisk imperativ til å ta stilling fordi vi er medskapere av kunnskap, sammen med verden, med materialene og med barna der de er.

No matter how much our own species preoccupies us, life is a far wider system. Life is an incredibly complex interdependence of matter and energy among millions of species beyond and within our skin. These Earth aliens are our relatives, our ancestors, and part of us. They cycle our matter and bring us water and food. Without 'the other' we do not survive.
(Margulis, 1998: 11).

Jordfortellinger

Av Ann-Hege Lorvik Waterhouse

*mater, mor, materie...
flytende, flyktig, fast, solid
randsoner og bølgebrytning
kropp, hud, tekstur
tid, øyeblikk og evigheter...
vindberøring og jordfortelling*

Utforsking med skinkelerret, vann, bevegelse og speilinger. Foto: Ann-Hege Lorvik Waterhouse

«I am committed to art science worldings as sympoietic practices for living on a damaged planet» skriver Donna Haraway i boka *Staying with the trouble. Making kind in the Chthulecene* og viser til et foredrag av Carla Hustak og Natasha Mayers (2016: 67). Art science worldings (Haraway, 2015: 76) er kanskje det jeg gjør i mine utforskinger med

skinkelerret, naturkrefter og fenomener. Utforskende og skapende handlinger med materie, materialer og materialitet. Hendelser som produserer forbindelser, tenkning og engasjement som forplikter og kaller på respons i form av jordfortellinger. Hendelser som kan tenkes som korrespondanse. Å korrespondere med verden «... *is not to describe it, or to represent it, but to answer to it*» (Ingold, 2013: 108). Å svare til verden har i seg både etiske og estetiske implikasjoner, ... og hvordan kan vi leve på en skadet planet?

Inspirert av Donna Haraways (2016) begreper *gaiastories* (jordfortellinger) og *earthbound* (jordbunden) vil jeg fortelle om jorda materialer² (Waterhouse, 2021), ett aspekt ved materialitet som preger min forskning, undervisning og kunstneriske praksis. Haraway viser til Bruno Latour (2017) når hun skriver, « (...) *Latour argues that we must learn to tell 'Gaia stories'. (...) Those who tell Gaia stories are the 'Earthbound', those who eschew the dubious pleasures of transcendent plots of modernity and the purifying division of society and nature*» (2016: 40-41). Å utforske jordmaterialer i skapende prosesser er en inngang til å fortelle jordfortellinger og kan ses som en form for økorelasjonell estetikk.

Vi lever i den antropocene tid preget av kapitalistisk profittjag og rovdrift på naturressurser som har ført til massive ødeleggelser av vassdrag, skoger og landområder. En tid hvor menneskelig aktivitet forstyrrer økosystemer og utrydder dyre- og plantearter, skaper tørkesituasjoner, hungersnød og migrasjonsbølger. Når barn og unge i dag læres opp til å ta ansvar for klima og miljø er det i stor grad med en romantisk ide om at de skal redde jorda, mens det i realiteten handler om å opprettholde et livsgrunnlag for mennesker og mer-enn-menneskelige organismer. Den største trusselen mot menneskelig eksistens på jorda er vår egen akselererende rovdrift på jordas ressurser. Gaia overlever

«*Haptic engagement is close range and hands on. It is the engagement of a mindful body at work with materials and with the land, 'sewing itself in' to the textures of the world along the pathways of sensory involvement*» (Ingold, 2011: 133). Dette sitatet av antropologen Tim Ingold har fulgt meg i min forskning og kunstneriske praksis i mange år. For meg handler dette sitatet om et kroppslig og sanselig engasjement som oppstår i en skapende prosess med materialer i det som Lodalen (2023) omtaler som naturkulturelle relasjoner med referanse til Haraways (2003) begrep *natureculture*. Jeg er opptatt av det som oppstår i relasjoner mellom materialer, steder og den som skaper. Den som lytter stiller seg estetisk og affektiv åpen (Bennett, 2010) for det som oppstår, ... og til det materialer tilbyr.

Jeg har så langt tilbake jeg kan huske «...*sydd meg selv*» inn i verdens teksturer gjennom et kroppslig, skapende og haptisk engasjement med materialer og steder. I lek som barn, i studier som ung, og i arbeidet som forsker og lærerutdanner i dag. Vi kan lære av barn (og egen barndom) og deres utforsking av materialer, som sand, vann, pinner, kongler, stein, leire, planter, blader, mose, lav, tang, skjell osv. Observer og lær av hvordan barn skaper seg selv og verden i relasjon til jordmaterialer i utforsking og lek! Som jordbundne forteller de jordfortellinger. Det handler ikke om å fortelle historier om jorda, men med jorda som materialer, steder, fenomener og relasjoner. Lek, utforsking og skapende handlinger med jordmaterialer kan bidra til å danne økorelasjonelle forbindelser, haptisk engasjement og en påminnelse om at vi selv er natur og materie, handlende og skapende i verden hvor natur og kultur er sammenfiltret i naturkultur. Å utforske steder og stedlige materialer, teksturer, former og fenomener er i handling jordfortelling ...

Bunnfall

Når vi vender tilbake til spørsmålet om hva materialitet betyr i vår forskning så er det noe som fremstår substansielt, tyngre og mer grunnleggende enn andre elementer. Noe legger seg som bunnfall i destilleringen (Waterhouse, 2021) av fortellingene og samler seg som opphopninger av teoretiske, metodologiske og etiske omdreiningspunkter som kobler fortellingene til hverandre.

Når vi har gått sammen i en interessegruppe knyttet til tematikken materialitet er det innlysende at vi har noe til felles, men gjennom denne skrivende undersøkelsen har vi orientert oss i hverandres landskaper og funnet flere felles og forskjellige omdreiningspunkter. Vi vet noe mer om hvem vi er, hva materialitet gjør i vår forskning og hva mer vi må undersøke. Vi skriver ikke bare for oss selv, men ønsker med denne teksten å sette fart i tenkning om materialitet knyttet til forskning som berører barn, kunst, materialer, estetikk og skapende prosesser. Spørsmål som kan produsere diskusjoner, samtaler, forslag og nye spørsmål blant andre forsker, kunstnere, lærerutdannede og pedagoger.

Teoretisk og metodologisk slam

Det er kanskje overaskende at vi bringer inn ordet slam som kan produsere negative assosiasjoner, men i geologisk sammenheng er slam et ord for finkornete sedimenter slik vi finner det i dannelsen av leire og bergarter. Slam dannes av isbresmelting og vannets bevegelser i elver og bekker som skaper friksjon mellom stein og berg hvor steinpartikler skures løs og driver med vannet. Ved elvemunningen danner disse fine partiklene slam som inneholder en mengde mineraler som bidrar til å produsere fruktbar jord. Slam er materie i bevegelse og materie som danner grunnlag for nye prosesser i naturen. Som metafor tenker vi slam som næringsrike avleiringer i arbeid med teori og praksis, med gjøren og tenkning. Så hvilke fruktbare tankeavleiringer oppdager vi gjennom våre fortellinger?

I fortellingene kobler vi oss til teorier, begreper, konsepter og metaforer. Vi kommer innom begreper som materialitet, materiell, materiale og materie, begreper som både er sammenfallende og forskjellig. Forskjellighet bidrar til det mangfoldige og nyanserte i undersøkelsen av materialitet. Ikke som hva materialitet er, ...men heller hvordan materialitet produserer.

Vi kobler oss til tekster skrevet av Karen Barad, Donna Haraway, Gilles Deleuze og Felix Guattari, Tim Ingold, Jane Bennet, John Dewey, Bruno Latour, Michel Serres og Elisabeth Grosz. Dette er et knippe av filosofer, biologer, antropologer, feminister, fysikere og psykiatere. Teoriene er forankret i poststrukturalisme, postkvalitativ forskning, tekster om performativitet og materialitet innen posthumane og nymaterielle perspektiver. I tillegg kobles materialitet og vår forskning til estetisk teori.

Begreper som vibrant matter (Bennett 2010), entanglement og intra-actions (Barad 2007), assemblager (Latour 2005), sympoiesis og Gaiastories (Haraway 2016), korrespondanse, making og haptic engagement (Ingold, 2011) settes i bevegelse i møte med våre tenkninger, handlinger og skapende prosesser. I denne opphopningen av begreper og teorier dannes det et landskap, et terreng som viser hvor vi er orientert, men også muligheter for nye koblinger, nye tanker og stier vi som et interessekollektiv kan bevege oss i og bortenfor.

Fragmentene forteller om ulike metodologiske, men beslektede innganger til forskning. Forskning som i stor grad er preget av en performativ forståelse av materialitet. Metoder/metodologier er også performative og vi beveger oss i postkvalitative, kvalitative og

kunstbaserte metodelandskap. Forskeren materialiseres som dataproduserende, handlende, skapende og kroppslig forankret i forskningsprosesser med materie, materialer, materialitet og metaforer. Autoetnografi, veving, fotografering, vandring, drageflyving, danserens bevegelser med keramiske former, språklige figurer og metaforer, poetiske beskrivelser og barndomserindringer er tilganger i vår dataproduksjon. Vi er mangfoldige og eksperimenterende i vår produksjon av data.

Hvilke barn fornemmer vi i våre fortellinger?

Haraway skriver at «*It matters which thoughts think thoughts*» (2016: 57). Hvilke «barn» vi tenker med i vår forskning har betydning for hvordan vi forsker, og hva vår forskning produserer. Gjennom våre fragmentfortellinger er vi i kontakt med barnehagebarn, barn i møte med kunst, institusjonsbarn, barnebarn, egne barn, egen barndom, barn i krigssoner, tenkte barndommer, barnekropper og barndomsminner. Barn som forbindes med materialer og fortellinger om dem. Barn som vikles inn i våre fortellinger og undersøkelser med materialer og materialitet. Vi ser barn som kroppslig væren og gjøren i verden på samme måte som vi ser oss selv som handlende kropper ... forskerkropper, skaperkropper, kropper som artikulerer, kropper i korrespondanse med vind, dansekropper, hoppekropper, relasjonelle kropper, vandrende kropper, minnekropper, jordkropper og kropper med håp. Vår kunstneriske gjøren og væren med materialer i verden gir fornemmelser om barnet i oss selv, og står i relasjon til den forskning vi gjør om barns lek og utforsking med materialer.

Hvilke etiske spørsmål gror frem?

Respons-ansvarligheten er ikke en handling vi gjør eller ikke gjør. «*Responsibility is not a calculation to be performed. It is a relation always already integral to the world's ongoing intra-active becoming and not-becoming*» (Barad, 2014: 183). Begrepet materialitet er koblet med etikk på en måte som er skrevet tydelig frem av Barad: «*We (but not only 'we humans') are always already responsible to the others with whom or which we are entangled, not through conscious intent but through the various ontological entanglements that materiality entails*» (2007: 393). Det siver gjennom de små fortellingene fra våre forskerliv hvordan vi alle opplever oss sammenfiltret med og sterkt forbundet til materie og materialer i forskjellig form. Til tross for at vi ikke har hatt som mål å samle oss om en felles tenkning eller måte å gjøre materialitet på, så samler det seg som en næringsrik materie i bunnen av denne teksten en tilnærming til materialer, prosesser, håndverk, kropp, språk, kunstneriske prosesser og pedagogiske hendelser som peker mot «*...an ethics of mattering*» (Barad, 2007). Vi er i utgangspunktet allerede ansvarlige for de relasjoner vi er del av, og erkjennelsen av vårt ansvar for hva som materialiseres fremmer en etisk innstilling som gjenkjennes i fortellingene. Å skape en kollektiv tekst gjør oss respons-ansvarlig for hverandres forskning.

«*Responsibility – the ability to respond to the other (...)*» (Barad, 2007: 392) i en skapende prosess, er antydnet i fortellingen om hvordan tekstil veves frem som respons til skyttelens bevegelser. Ansvarlig respons vises også i når friere leirformer blir til i et intenst skapende øyeblikk av modellert væren i verden. Det viser seg i fortellingen om mormors mage som transformeres i en språklig materialisering til en trampoline. Væren i verden er følt og opplevd i samhörighet med elementene, jord og luft, leire og vind. Når tegninger og collager skaper nye stier og mulige vandringer i nære landskaper, konkretisert i et forundringskort hvor mennesker handler MED materialer relasjonelt forbundet i en materiell verden. Blant de

finkornete partikler som hentes ut av denne skriveprosessen er forståelsen av at utforskende og skapende handlinger med fysiske og språklige materialer og materialiteter produserer forbindelser, det skapes korrespondanser med verden. Ansvarligheten, ansvar for det andre, utkrystalliserer seg i fortellinger om materialitet i kunstpedagogisk arbeid preget av omsorg og lydhørhet. Fra beskrivelser av lekprosesser som folder seg ut som «...*field of relationship*» (Ingold, 2000: 145), der alle agerer i samspill.

Spørsmålene som gror frem fra en opplevd samhörighet med verden, fra den produserte korrespondansen i handling med materie og materialer, har kraft i seg til å gjøre en forskjell fordi de stiller spørsmål ved etablerte praksiser og pedagogikker. Vi kan stille spørsmål ved hva vi forstår som materie, materialer, materiell og materialitet. Hva slags materialitetsforståelser skaper vi med i våre pedagogiske og kunstneriske praksiser?

I bunnslammet vokser det etiske og det estetiske frem som affirmative tenkninger og gjøringer i skapende kollektiver. Vi fornemmer konturer av barn(esyn) og blivende materialitetsforskning i naturkulturelle relasjoner. Sansende, undersøkende og skapende med materialer og materialiseringer i en verden hvor slektskap til andre menneskelige og ikke-menneskelige enheter kultiveres som et alternativ til et antroposentrisk hierarki. «*Without 'the other' we do not survive*» (Margulis, 1998: 11).

Materierelasjoner og materialgjøringer fremmer response-ability (Barad, 2014) og materialiserer barns jordbundethet, og med Haraway (2016) og Latours (2017) tenkning oppfordrer vi flere til å fortelle Gaiastories og fortellinger som væren og gjøren i verden gjennom art science worldings.

...we do not obtain knowledge by standing outside of the world;
we know because »we« are of the world.
(Karen Barad, 2003: 829).

Noter

1. <https://www.scoop.co.nz/stories/HLO908/S00069/ramzy-baroud-gazas-kite-runners.htm>
2. Jorda materialer er materialer som rått trevirke, leire, kvister, blader plantefarger sand, vann osv., materialer som kobler (jorder) oss tette på natur i skapende prosesser. Materialer som bidrar til jordfortellinger og jordforbindelser.

Referanser

- Barad, K. (2003). Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28(3), 801-831.
<https://doi.org/10.1086/345321>
- Barad, K. (2007). *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctv12101zq>
- Barad, K. (2014). Diffracting Diffraction: Cutting Together-Apart. *Parallax*. 20(3). 168-187.
<https://doi.org/10.1080/13534645.2014.927623>
- Bennett, J. (2010). *Vibrant Matter. A political ecology of things*. Duke University Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctv111jh6w>
- Blomgren, H., Kusk, H., Sørensen, M.C. & Blume, M. (2023). *Kultur, æstetik og kunst i dagtilbud*. Samfundslitteratur.

- Bolt, B. (2004). *Art beyond Representation. The Performative Power of the Image*. New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.5040/9780755604876>
- Bryant, L. R. (2011). *The Democracy of Objects*. Open Humanities Press, An imprint of MPublishing – University of Michigan Library, Ann Arbor. <https://doi.org/10.3998/ohp.9750134.0001.001>
- Calvino, I. (1992). *Usynlige byer*. (1973, norsk 1982) Aschehoug.
- Danmarks Evalueringsinstitut og Børne- og Undervisningsministeriet (2019). *Kultur, æstetik og fællesskab – viden og inspiration til at arbejde med læreplanstemmet i praksis*.
- Deleuze, G. (1993). *The fold: Leibniz and the baroque*. Athlone Press.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1987 [1968]). *A Thousand Plateaus*. London: Athlone Press
- Deleuze, G. & Parnet, C. (2017 [1977]). *Dialoger*. Basilisk
- Dewey, J. (2005). *Art as Experience*. Berkley Publishing Group, (Opprinnelig utgitt 1934).
- Grosz, E. (2019). *Kaos, territorium, kunst: Deleuze og jordens innramming*. H//O//F.
- Hansen, L. E. & Særkjær, C.O. (2023). *Evaluering af LegeKunst*. Center for Kulturevaluering.
- Hammershøj, L. G. (2022). *Legekunst – Leg, dannelse, kunst, og kultur i dagtilbud*. Samfundslitteratur.
- Haraway, D J. (2003). *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Vol. 1. Chicago: Prickly Paradigm Press
- Haraway, D. (2016). *Staying with the Trouble. Making Kind in the Chthuleucene*. Duke University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11cw25q>
- Hastrup, K. (2004). *Kultur. Det Fleksible Fællesskab*. Aarhus Universitetsforlag.
- Honan, E., & Bright, D. (2016). Writing a thesis differently. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 29(5), 731–743. <https://doi.org/10.1080/09518398.2016.1145280>
- Hovik, L. & Pérez, E. (2020). *Baby Becomings. Towards a Dramaturgy of Sympoietic Worlding*. Nordic Theatre Studies. Vol. 32, No. 1. <https://doi.org/10.7146/nts.v32i1.120410>
- Illeris, H. (2022). VI BLIVER SKOV BLIVER VI: Økologisk opmærksomhed i kunst og håndverk gennem kunstnerisk praksis i naturen. I L. Skregelid, & K. N. Knudsen (2022) *Kunstens betydning? Utvidede perspektiver på kunst og barn & unge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.163.ch5>
- Ingold, T. (2000). *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
- Ingold, T. (2006). Rethinking the Animate, Re-Animating Thought. *ETHNOS*, Vol. 71:1, March 2006, pp. 9-20. <https://doi.org/10.1080/00141840600603111>
- Ingold, T. (2011). *Being alive: essays on movement, knowledge and description*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003196679>
- Ingold, T. (2013). *Making: Anthropology, archaeology, art and architecture* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203559055>
- Ingold, T. (2018). Touchlines: Manual Inscription and Haptic Perception. In *The Materiality of Writing* (1st ed., pp. 30-45). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315537306-3>
- Kontturi, K.-K. (2018). *Ways of Following: Art, Materiality, Collaboration*. London: Open Humanities Press, 2018.
- Klungland, M. (2021). *Materiell-kollektiv praksis. En tilnærming til fagdidaktikk for kunst og håndverk utviklet i veveprosjektet Veve i åpne dører*. [Universitetet i Agder]. <https://uia.brage.unit.no/uia-xmlui/handle/11250/2756839>

- Kusk, H. (2022). *En vårflue skaber med det, der er omkring den – en økocentrisk tilgang til æstetiske processer i børnehaver og vuggestuer*. Tidsskriftet DRAMA. Vol. 58, no 2. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/drama.59.2.3>
- Kusk, H. (2023). *Legende relationer mellem kunst, pædagogik og æstetiske processer i dagtilbud*. Ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199256044.001.0001>
- Latour, B. (2017[2013]). *Facing Gaia. Eight Lectures on the New Climatic Regime*. Polity Press
- Liene, A.-M. & Klungland, M. (2023). Visuelle bilder i bevegelse: Å skape rom og tid i barnehagebarns lek og bevegelser med nøster. *Techne serien – Forskning i sløjdpedagogik och sløjdvetenskap*, 30(2), 34-46. <https://doi.org/10.7577/TechneA.5177>
- Lodalen, W., M., W. (2023). «Å høre til i denne verden». *Hvordan kan vi tenke rundt de yngste barnehagebarnas naturkulturelle relasjoner, sett i lys av Økosofien?* Masteravhandling i barnehagepedagogikk og småbarnsvitenskap, Høgskolen i Østfold.
- Margulis, L. (1998). *Symbiotic Planet: A new look at evolution*. Basic Books
- Mouritsen, F. (1996). *Legekultur. Essays om børnekultur og leg og fortælling*. Odense Universitetsforlag.
- Myhre, C.O. & Waterhouse, A.-H. L. (red.) (2023). *Metodologiske ut-viklinger: om kvalitativ og post-kvalitativ forskning i barnehagefeltet*. Fagbokforlaget.
- Myrvold, H., B. (2023). Fabulerende eksperimenteringer og utvidelser av akademisk skriving. Myhre, C. O. & Waterhouse, A-H. L. (Red.). *Metodologiske ut-viklinger: Om kvalitativ og postkvalitativ forskning i barnehagefeltet*. Fagbokforlaget.
- Piaget, J. (1923). *Language and Thought of the Child*. London: Routledge.
- Rancièrè, J. (2006). *Hatred of democracy*. Verso.
- Reienes, A-B.S. (2018). <https://vimeo.com/464958359> *Embodied Imprint* i samarbeid med Rebekka Andresen
- Richardson, L., & St Pierre, E. (2005). Writing: A method of inquiry. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. Sage Publications.
- Serres, M. (2018 [1985]). *The five senses. A philosophy of mingled bodies*. Bloomsbury
- Tesar, M., Duhn, I., Nordstrom, S. N., Koro, M., Sparrman, A., Orrmalm, A., Malone, K. (2021). Infantmethodologies. *Educational Philosophy and Theory*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/00131857.2021.2009340>
- Toft, H. (2014). *Lege-rum og fortælle-tid – kulturformidling i institutionelle rammer*. Særnummer 58 af Tidsskrift for børne- og ungdomskultur (ISSN 0907-6581) samt Skrifter fra Kulturprinsen, Børnekulturens Udviklingscenter (ISBN 978-87-91503-09-2).
- Toft, H. & Rüsselbæk Hansen, D. (2017). *Ustyrlighedens paradoks – demokratisk (ud) dannelse til debat*. 237 s. Aarhus: Klim.
- Toft, H. (2021). Connected play as intra-action: Doing CupSong with YouTube. In: Maarit Alasuutari, Marleena Mustola, Niina Rutanen (ed.). *Exploring Materiality in Childhood – Body, Relations and Space*. London: Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/books/9781003024705> <https://doi.org/10.4324/9781003024705-4>
- Truman, S. E., & Springgay, S. (2016). 'Propositions for Walking Research.' I: Burnard, P., Mackinlay, E. Kimberly Powell, K. (red.) *International Handbook for Intercultural Arts*. New York: Routledge.

Truman, S. E., & Springgay, S. (2018). *Walking Methodologies in a More-than-Human World*. WalkingLab. New York: Routledge.

Waterhouse, A.-H.L. (2021). *Materialpoetiske øyeblikk. En a-r-t-ografisk studie av små barns eksperimentelle materialprosesser i barnehagen*. [Doktorgradsavhandling. Universitetet i Sørøst-Norge] <https://hdl.handle.net/11250/2758549>

Biografier

Ann-Hege Lorvik Waterhouse (ann.h.waterhouse@usn.no) er professor i forming, kunst og håndverk ved Universitetet i Sørøst-Norge og professor II ved Høgskulen på Vestlandet. Waterhouse har en doktorgrad i kulturstudier, og har undervist og forsket i lærerutdanningskontekster i mer enn 25 år. Hun har publisert en rekke artikler nasjonalt og internasjonalt, bidratt i flere vitenskapelige antologier og skrevet flere bøker. Hun leder forskningsgruppen *Embodied Making and Learning (EMAL) – Early Childhood Education and Care* ved USN sammen med Kari Carlsen. Waterhouse er i sin forskning særlig opptatt av kunstfaglig forskning, materialer og materialitet i skapende prosesser, kunstnerisk utviklingsarbeid og barn og unges skapende prosesser.

Monica Klungland (monica.klungland@uia.no) er førsteamanuensis ved Fakultet for kunstfag/ Institutt for visuelle og sceniske fag ved Universitetet i Agder. Hun er utdannet førskolelærer med videreutdanning i norsk og kunst og håndverk, og har flere års erfaring som lærer på trinn 1-7 i grunnskolen. Hun har master i kunstfag og doktorgrad i kunstfagdidaktikk, og underviser i forming i barnehagelærerutdanningen og kunst og håndverk i grunnskolelærerutdanningen ved Universitetet i Agder.

Kari Carlsen (kari.carlsen@usn.no), er professor, PeD i Forming, design, kunst og håndverk ved Universitetet i Sørøst-Norge – USN. Hun underviser på bachelor-, master- og ph.d.-nivå. Forskningsinteressene er i hovedsak knyttet til Reggio Emilia-inspirert arbeid, materialutforskning og estetiske læringsprosesser, læreplanforskning, og fysiske rammefaktorer for lek og læring. Hun leder forskningsgruppen *Embodied Making and Learning (EMAL) – Early Childhood Education and Care* ved USN sammen med Ann-Hege Lorvik Waterhouse. Kari Carlsen er utøvende innenfor flere materialområder med særlig interesse for møtepunktene mellom estetikk og fysikk i konstruksjon og flyging av drager.

Hanne Kusk (hku@ucn.dk) er Cand. Pæd. i billedkunst med særligt henblik på drama, og ph.d. i kunstpædagogik. Hun arbejder som forsker og lektor ved pædagoguddannelsen ved professionshøjskolen UCN, i Thisted. Hannes undervisnings- og forskningsinteresser er relationen mellem kunst og pædagogik, æstetiske processer, stedspecifik kunstpædagogik, kunstbaseret forskning, dramapædagogik, billedpædagogik, kunstbaserede events og forskningsformidling. Hun er initiativtager til og leder af forskningsnetværket BLÆK (Børn, Leg, Æstetik og Kunst).

Herdis Toft (herdistoft@sdu.dk) er lektor emerita i børne- og ungdomskultur ved Institut for Design, Medier og Uddannelsesvidenskab, Syddansk Universitet i Odense. Hun har siden 1970'erne været engageret i at undervise og forske i børns leg, deres fortællinger, hverdagsliv og mediebrug også set i et pædagogisk perspektiv, og hun har kontinuerligt gennem årene udgivet en længere række publikationer herom. Som emerita deltager hun stadig aktivt i fx nordiske netværk som BLÆK og i den faste redaktionsgruppe for tidsskriftet BUKS.

*Anne-Brit Soma Reienes (annebrit.reienes@inn.no) er førsteamanuensis i kunst og håndverk på kunstnerisk grunnlag ved Høgskolen i Innlandet. Hun har hovedfag og masterutdanning i utøvende keramisk kunst henholdsvis Norge og Ungarn. Reienes arbeider med tegning og keramisk kunst innenfor et vidt område og er aktiv med utstillinger, utsmykninger og stedsbasert kunst. Hun har bred pedagogisk utdanning som inkluderer en master i barnekultur og kunstpedagogikk. Reienes har bidratt i antologien *Kunsten å være urolig* (2022). Sammen med Åse Kvalbein har hun gitt ut *Leire og keramikk, håndbok for studenter og lærere* (2024). Reienes er medlem av Norske Kunsthåndverkere og International Academy of Ceramics.*

